

УДК: 378. 37.08

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Гордєєва Т. Є.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
Україна, м. Черкаси

У статті висвітлено актуальні проблеми підготовки професійно мобільних соціальних працівників з урахуванням специфіки формування професійної мобільності професій типу «людина-людина». Аналіз навчально-методичного забезпечення підготовки соціальних працівників дозволив виявити дисципліни циклу професійної та практичної підготовки, які сприяють формуванню професійної мобільності соціальних працівників. До таких дисциплін належать «Вступ до спеціальності», «Менеджмент соціальної роботи», «Соціальна робота у сфері зайнятості населення», «Актуальні проблеми соціальної роботи» та «Технології консультування і посередництва». Розширення змісту запропонованих дисциплін теоретичними знаннями та практичними задачами суттєво збагатить і осучаснить зміст цих дисциплін. Крім того, формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників у межах вишу дозволить підвищити якість їх професійної підготовки у сучасних умовах.

Ключові слова: професійна мобільність соціальних працівників, тип професії «людина-людина», конкурентоспроможність, професійне становлення соціального працівника, практична підготовка соціальних працівників, професійні компетенції.

Гордеева Т. Е. Актуальные проблемы подготовки профессионально мобильных социальных работников /Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, Украина, Черкасы

В статье освещены актуальные проблемы подготовки профессионально мобильных социальных работников с учетом специфики формирования профессиональной мобильности профессий типа «человек-человек». Анализ учебно-методического обеспечения подготовки социальных работников позволил выявить дисциплины цикла профессиональной и практической подготовки, которые способствуют формированию профессиональной мобильности социальных работников. К таким дисциплинам относятся «Введение в специальность», «Менеджмент социальной работы», «Социальная работа в сфере занятости населения», «Актуальные проблемы социальной работы» и «Технологии консультирования и посредничества». Расширение содержания предложенных дисциплин теоретическими знаниями и практическими задачами существенно обогатит и осовременит содержание этих дисциплин. Кроме того, формирование профессиональной мобильности будущих социальных работников в рамках вуза позволит повысить качество их профессиональной подготовки в современных условиях.

Ключевые слова: профессиональная мобильность социальных работников, тип профессии «человек-человек», конкурентоспособность, профессиональное становление социального работника, практическая подготовка социальных работников, профессиональные компетенции.

Hordeeva T. E. Actual problems of training professional mobile social workers / Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine, Cherkasy

The article highlights the the problem of training professional social workers mobile-specific formation of professional mobility professions such as "Man-Man". Analysis of teaching methods of training of social workers revealed the discipline cycle of professional and practical preparation that contribute to the formation of professional mobility of social workers. These courses include "Introduction to Speciality", "Management of Social Work", "Social work in the field of employment", "Actual problems of social work" and "Technologies counseling and mediation." Expanding the content of the proposed courses of theoretical knowledge and practical tasks significantly enrich content of these disciplines. Furthermore, the

formation of professional mobility of future social workers within the university will improve the quality of their training in the modern world.

Key words: professional mobility of social workers, profession type "man-man", competitiveness, social worker professional development, practical training of social workers, professional competence.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. На сучасному етапі суспільства освіта розглядається як основний соціальний потенціал держави. Її стратегічною метою є підготовка конкурентоспроможного на світовому ринку праці випускника. Відносно нова галузь освітньої практики – підготовка соціальних працівників у ВНЗ України здійснюється на основі Державного галузевого стандарту напряму підготовки «Соціальна робота». Проте, існує два протилежні підходи до підготовки соціальних працівників – це фахівці широкого профілю чи вузької спеціалізації. З точки зору професійної мобільності, на нашу думку, доцільно готувати фахівця широкого профілю, сформувавши в нього певні професійні та особистісні якості в межах Вишу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, актуальність проблеми. На сучасному етапі проблемі конкурентоспроможності свої дослідження присвятили М. Кримова [4], І. Куревіна [5], Н. Мусис[8], С. Хутинаєва[11]. Автори відзначають необхідність формування специфічних компетенцій, що дозволить фахівцям стати конкурентоспроможними на ринку праці. З іншого боку, такі дослідники як А. Капська, С. Архипова, О. Карпенко визначають проблеми професійного становлення соціальних працівників. Такі вчені як С. Капліна, Л. Меркулова, І. Шпагіна пов'язують професійну мобільність із конкурентоспроможністю фахівця. До основних характеристик професійної мобільності вони відносять професійну компетентність, підготовленість до професійної діяльності, вміння вирішувати професійні завдання [7]. С. Капліна розглядає професійну мобільність як готовність фахівця до адаптації через професійну компетентність для конкурентоспроможності на ринку праці [1]. І. Шпагіна визначає професійну мобільність як реалізацію підготовленості

фахівця для існування в конкурентоспроможному середовищі [12]. Проте, поза увагою вчених залишається проблема підготовки професійно мобільних соціальних працівників.

Мета статті: теоретично обґрунтувати проблеми підготовки професійно мобільних соціальних працівників та визначити особливості формування професійної мобільності професій типу: людина-людина» **Завдання:** охарактеризувати специфіку підготовки професійно мобільних соціальних працівників та визначити особливості формування професійної мобільності професій типу: людина-людина».

Виклад основного матеріалу статті. В межах нашого дослідження було здійснено навчально-методичного забезпечення дисциплін кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Зважаючи на складність і безперервність процесу професійне становлення соціального працівника, ми погоджуємось із позицією М. Поташника, котрий визначає п'ять стадій розвитку професіонала [9]:

- «оптація» (лат. бажання, обрання) – формування особистісних намірів, усвідомлений вибір професії з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей;

- «професійна підготовка» – формування професійної спрямованості і системи професійних знань, умінь і навичок, набуття досвіду теоретичного і практичного вирішення професійних ситуацій та завдань;

- «професійна адаптація» – входження в професію, освоєння нових соціальних ролей, професійне самовизначення, формування особистісних та професійних якостей, досвід самостійного виконання професійної діяльності;

- «професіоналізація» – формування професійної позиції, інтеграція особистісних і професійно важливих якостей і умінь у відносно стійкі професійно значущі утворення, кваліфіковане виконання професійної діяльності;

- «професійна майстерність» – повна реалізація особистості в професійній діяльності.

Орієнтація в майбутній професійній діяльності професії «соціальний працівник» починається з вивчення курсу «Вступ до спеціальності». Згідно навчального плану паралельно студенти засвоюють комплекс навчальних дисциплін, які розкривають історію соціальної роботи, теорії соціальної роботи, методику та технології роботи соціального працівника та інші фахові дисципліни.

Опрацьований матеріал дозволив нам виділити дисципліни, які різною мірою впливають на формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників. Нами було виявлено дисципліни в яких можливе цілеспрямоване формування професійної мобільності соціальних працівників. Для освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр до таких дисциплін ми відносимо «Вступ до спеціальності», «Менеджмент соціальної роботи», «Соціальна робота у сфері зайнятості населення»; для освітньо-кваліфікаційного рівня магістр такими дисциплінами вважаємо «Актуальні проблеми соціальної роботи» та «Технології консультивання і посередництва». Ми вважаємо, що формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників у межах цих курсів суттєво збагатить і осучаснить зміст цих дисциплін. Крім того, формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників у межах вишу дозволить підвищити якість їх професійної підготовки у сучасних умовах.

У межах аналізу встановлено, що розробники програм не пов'язують уміння й навички з професійною мобільністю. Зважаючи на те, що професійна мобільність соціального працівника є інтегрованою характеристикою, ми вважаємо, що її формування на основі одного спецкурсу не можливе. Свідченням цього є те, що професійно мобільний фахівець соціальної сфери у своїй діяльності спирається на базові положення низки наук, зокрема – педагогіки, психології, політології, соціології, фізіології, юриспруденції, менеджменту і т.д. У зв'язку з цим вимоги до формування професійної мобільності фахівця носять інтегративний характер.

Знання, які набуває майбутній соціальний працівник у процесі професійної підготовки підвищують рівень розвитку культури особистості. У ході вивчення таких дисциплін, як філософія, соціологія, психологія студенти, не лише, знайомляться з загальнонауковими теоріями, концепціями, підходами, а й

отримують підґрунтя для подальшого освоєння спеціальних професійних знань. Крім того, розвиваються загальноінтелектуальні вміння (аналізу, синтезу, порівняння та інші), які забезпечують в цілому певний рівень професійної мобільності. Таким чином, набуття знань будується на підставі індуктивного принципу: від конкретного до більш загального, від теоретичного до практичного.

Ще одним важливим елементом формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників можна вважати проходження виробничої практики студентами. Оскільки професійна мобільність соціальних працівників тісно пов'язана із вмінням працювати за межами державного сектору, на різних курсах студенти залучаються до роботи у державних соціальних службах та громадських організаціях. Якщо під час теоретичної підготовки студенти лише пропонують свої ідеї, то під час практики в організаціях беруть безпосередню участь у реалізації соціальних проектів. Саме залучення до розробки та запровадження соціальних проектів дає можливість студентам знайомитися з специфікою роботи громадських організацій, навчитися знаходити зв'язки між громадськими та державними установами. Це сприяє горизонтальній мобільності майбутніх фахівців. Іноді студентів залучають для пошуку коштів для реалізації соціальних проектів, тобто опанувати і здійснювати технологію фандрайзингу. О. Лісовець визначає фандрайзинг як сплановану і безперервну діяльність, спрямовану на забезпечення організації ресурсами, необхідними для реалізації її статутних завдань. Таким чином, успішна професійна діяльність соціального працівника залежить від уміння розробляти проекти, програми, налагоджувати контакти з потенційними партнерами, організаціями і фондами, які можуть профінансувати ці проекти [6]. Залучення до такого виду діяльності сприяє формуванню вміння взаємодіяти з колегами, вміння надавати соціальну допомогу клієнтам, залежно від їх специфіки, формується вміння керувати людьми, впливати на їх позиції та переконання, викликати до себе довіру. З точки зору професійної мобільності у майбутніх фахівців розвиваються такі особистісні якості як доброта, стресостійкість, відповідальність за клієнта, організаційні та лідерські якості.

Крім того, процес практичної підготовки професійно мобільних соціальних працівників передбачає не лише оволодіння професійними компетенціями, а й способами практичної соціальної роботи у різних напрямках:

- наданням соціальної допомоги та послуг різним групам клієнтів за різними напрямками (посередництво, консультування, спеціалізована допомога тощо в соціальних службах, організаціях та установах);
- здійснення дослідницько-аналітичної діяльності (соціальне прогнозування та соціальне проектування, розробка технологій соціальної роботи) з проблем соціального становища різних груп клієнтів для реалізації соціальної політики України;
- організаційно-управлінська діяльність та адміністративна робота соціальних служб, організацій та установ для всіх груп клієнтів;
- інтеграцією діяльності різних державних і громадських організацій та установ з надання необхідного соціального захисту і допомоги різним групам клієнтів та членам їх сімей.

Оскільки процес професійної підготовки враховує всі перераховані напрями практичної підготовки, то можна стверджувати, що таким чином відбувається формування певного рівня професійної мобільності майбутніх соціальних працівників.

Активне залучення майбутніх фахівців до волонтерської діяльності впливає на ще одним важливий показник професійної мобільності – комунікативні вміння. Участь студентів у волонтерській діяльності передбачається з першого курсу та дозволяє розвивати та саморозвивати у студента толерантність, креативність, здатність до самоаналізу, емоційно-позитивне ставлення до професії, безкорисливість, відданість справі, порядність, чесність, відповідальність, висока моральність. Специфіка волонтерської діяльності передбачає не скільки вирішення проблеми клієнта, скільки розповсюдження інформації про певну соціальну проблему, що гостро стоїть перед суспільством. Зважаючи, що спілкування з людьми проходить здебільшого не у формі діалогу, студенти мають розвинути особливі комунікативні здібності та за допомогою монологу привернути увагу великої кількості людей до проблеми.

Досліджуючи особливості формування професійної мобільності соціальних працівників вважаємо, що доцільно провести аналіз специфіки формування професійної мобільності фахівців типу професії «людина-людина». Ми спирались для виявлення спільного та відмінного у процесі формування професійної мобільності фахівців різних сфер: майбутніх педагогів (Ю. Клименко, Р. Пріма), майбутніх офіцерів для військово-соціальної роботи (Г. Богомолів), майбутніх менеджерів (Н. Кожемякіна) [2,3,10]. У процесі аналізу було встановлено, що процес формування професійної мобільності фахівців типу професії «людина-людина» передбачає низку взаємопов'язаних етапів. Вчені в більшості виділяють чотири етапи формування професійної мобільності:

- 1) визначають рівень знань та мотивації до професійної мобільності;
- 2) набуття обізнаності із даного питання, а також систематизація та узагальнення набутих знань;
- 3) підвищення рівня професійної мобільності шляхом вдосконалення отриманих знань та умінь, а також розивток креативності та самостійності у процесі формування професійної мобільності.
- 4) Оцінка та коригування результатів формування професійної мобільності.

Отже, формування професійної мобільності фахівців зазначеного типу передбачає не лише процес набуття певних компетенцій, а й особистісну активність майбутнього фахівця та набуття певних особистісних якостей.

Автори звертають увагу, що формування професійної мобільності можливе лише на основі формування певних компетенцій фахівця. На перший план дослідники ставлять базові знання з професій, рівень інформаційної компетентності, розуміння соціально-рольової функції фахівця. Крім того було виділено здатність працювати у команді, комунікативні та управлінські вміння. Ще одними, проте не менш важливими вміннями було визначено дослідницькі вміння та адаптивність до нових ситуацій.

Провідними формами для формування професійної мобільності визначено круглі столи та ділові ігри. Таким чином аналіз специфіки формування професійної мобільності фахівців професії типу «людина-людина» дозволив виявити спільні риси:

1. Для формування професійної мобільності необхідно розвивати не лише професійні, а й особистісні якості майбутніх фахівців;
2. Процес формування професійної мобільності передбачає активне використання інтерактивних методів;
3. Розвиток комунікативних вмінь та організаторських здібностей, лідерські якості, етичні цінності – складові особистісних якостей професійно мобільного фахівця професії типу «людина-людина».

Проте, кожен із авторів виділяє специфіку формування професійної мобільності фахівця. Так, наприклад, Р. Пріма зазначає, що для майбутніх фахівців початкової освіти, з точки зору професійної мобільності, провідним виступає позитивна Я-концепція, індивідуальний імідж – «Я-імідж», вироблення професійної звички. Ю. Клименко, досліджуючи професійну мобільність учителів у країнах Європейського Союзу звертає увагу, перша за все, на академічну мобільність та розбудову єдиного Європейського освітнього простору. Дослідниця вважає, що для професійної мобільності важливим є орієнтація переважно на двоступеневу структуру вищої освіти (бакалавр, магістр). Г. Богомолів зазначає, що професійна мобільність майбутніх офіцерів до військово-соціальної роботи формується з урахуванням специфіки соціальної роботи з військовими, а також надання соціальної допомоги та підтримки сім'ям військовослужбовців: знання психологічної та соціальної характеристики цієї групи клієнтів, посередництво у вирішенні певних юридичних, медичних, соціальних та психологічних проблем тощо. Виділяючи специфіку підготовки менеджерів-аграріїв Н. Кожемякіна значну увагу приділяє набуттю вмінь швидко пристосовуватися до змін в економіці, актуалізації знань у сфері аграрно-промислового комплексу України в умовах швидких динамічних (горизонтальних і вертикальних) змін у рамках своєї професії.

Висновки. Отже, основні відмінності у процесі формування професійної мобільності фахівців типу професії «людина-людина» полягають, перш за все у отриманні професійних знань різних сфер діяльності (педагогіки, менеджменту, військової соціальної роботи). Разом з тим, для професійної мобільності у професій цього типу важливу роль відіграють особистісні якості (адаптивність

до мінливих умов, комунікативні здібності, лідерські якості, адекватна самооцінка, ініціативність).

Література:

1. Каплина С. Е. Роль профессиональной мобильности в процессе становления специалиста технического профиля [Текст] / С. Е. Каплина // Вестник ЧитГУ - № 4 (49), 2008..
2. Клименко Ю. А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу [текст]: автореф. дис. ...13.00.04 / Ю. А. Клименко, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2011. – 23с.,
3. Кожемякіна Н. І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв [текст]:автореф. дис. ...13.00.04. / Н. І. Кожемякіна, Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2006. – 19с.
4. Кримова М. О. Життєвий цикл розвитку конкурентоспроможності фахівця, чинники та складові його формування / М.О. Кримова // Економіка промисловості Науково-практичний журнал, 2011 рік – №53(1).
5. Куревіна І. О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції [текст]: автореф. дис. ... канд.. екон. наук: 08.00.02 / І. О. Куревіна; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2008. – 20 с.
6. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: Навч. Посібн. / О. В. Лісовець. – К.: Альма Матір. – 2011. – 249 с..
7. Меркулова Л. П. Формирование профессиональной мобильности специалистов технического профиля средствами иностранного языка [Текст]: дис. ... д-ра психол. наук:13.08.00 / Л. П. Меркулова– Самара, СГАУ, 2008. – 454 с
8. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союз / Н. Мусис / Пер.з англійської. –К.:»К.І.С.», 2005.–466 с.

9. Потаешник М. М. Как развить педагогическое творчество / М. М. Потаешник. – М.: Знание, 1987. – 78 с
10. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти [текст]: автореф. дис. ...13.00.04 / Р. М. Пріма, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2010. – 48с.
11. Хутинаева С. З. О принципах реализации инновационных технологий в системе современного высшего профессионального образования / С. З. Хутинаева / Инновации в образовании. – 2003. – № 4.
12. Шпагина, И. Г. Развитие компетентности руководителей школ в вопросах управления персоналом в муниципальной системе образования : автореф. дисс. канд. пед наук [Текст] / И. Г. Шпагина. — Омск, 2007.

References:

1. Kaply`na, S. E. Rol` professy`onal`noj mobyl`nosty` v processe stanovleny`ya specy`aly`sta texny`cheskogo profy`lya [Tekst] / S. E. Kaply`na // Vestny`k Chy`tGU - № 4 (49), 2008..
2. Kly`menko Yu. A. Profesijna mobil`nist` majbutnix uchy`teliv u krayinax Yevrosoyuzu [tekst]: avtoref. dy`s. ...13.00.04 / Yu. A. Kly`menko, Umans`ky`j derzhavny`j pedagogichny`j universy`tet imeni Pavla Ty`chy`ny`. – Uman`,2011. – 23s.,
3. Kozhemyakina N. I. Social`no-pedagogichni umovy` formuvannya profesijnoyi mobil`nosti majbutnix menedzheriv-agrariyiv [ tekst]: avtoref. dy`s. ...13.00.04. / N. I. Kozhemyakina, Pivdennoukrayins`ky`j derzhavny`j pedagogichny`j universy`tet imeni K. D. Ushy`ns`kogo. – Odesa, 2006. – 19s.
4. Kry`mova M. O. Zhy`ttyevy`j cy`kl rozvy`tku konkurentospromozhnosti faxivcya, chy`nny`ky` ta skladovi jogo formuvannya / M.O. Kry`mova // Ekonomika promy`slovosti Naukovo-prakty`chny`j zhurnal, 2011 rik – № 53(1).
5. Kurevina I. O. Konkurentospromozhnist` lyuds`kogo kapitalu Ukrayiny` v umovax mizhnarodnoyi trudovoyi migraciyi [tekst]: avtoref. dy`s. ... kand.. ekon. nauk: 08.00.02 / I. O. Kurevina; NAN Ukrayiny`. In-t svit. ekonomiky` i mizhnar. vidnosy`n. – Ky`yiv, 2008. – 20 s.

6. *Lisovecz` O. V. Teoriya i metody`ka roboty` z dy`tyachy`my` ta molodizhny`my` organizaciyamy` Ukrayiny` : Navch. Posibn. / O. V. Lisovecz`. – K.: Al`ma Matir. – 2011. – 249 s..*
7. *Merkulova L. P. Formy`rovany`e professy`onal`noj moby`l`nosty` specy`aly`stov texny`cheskogo profy`lya sredstvamy` y`nostrannogo yazyka [Tekst]: dy`s. ... d-ra psy`xol. nauk:13.08.00 / L. P. Merkulova– Samara, SGAU, 2008. – 454s*
8. *Musy`s N. Use pro spil`ni polity`ky` Yevropejs`kogo Soyuz / N. Musy`s / Per.z anglijs`koyi. –K.:» K.I.S.», 2005.–466 s.*
9. *Potashny`k M. M. Kak razvy`t` pedagogy`cheskoe tvorchestvo / M. M. Potashny`k. – M.: Znany`e, 1987. – 78 s*
10. *Prima R. M. Teorety`ko-metody`chni zasady` formuvannya profesijnoyi mobil`nosti majbutn`ogo faxivcya pochatkovoyi osvity` [tekst]: avtoref. dy`s. ...13.00.04 / R. M. Prima, Derzhavny`j zaklad «Pivdennoukrayins`ky`j nacional`ny`j pedagogichny`j universy`tet imeni K. D. Ushy`ns`kogo». – Odesa, 2010. – 48s.*
11. *Xuty`nayeveva S.Z. O pry`ncy`pax realy`zacy`y` y`nnovacy`onnyx texnologiy` v sy`steme sovremennogo vysshego professy`onal`nogo obrazovany`ya / S. Z. Xutynaeva / Y`nnovacy`y` v obrazovany`y`. – 2003. – № 4.*
12. *Shpagy`na, Y`. G. Razvy`ty`e kompetentnosty` rukovody`telej shkol v voprosax upravleny`ya personalom v munny`cy`pal`noj sy`steme obrazovany`ya : avtoref. dy`ss. kand. ped nauk [Tekst] / Y`. G. Shpagy`na. — Omsk, 2007.*